

Ístria, un conjunt de microcosmos

A la península d'Ístria, a la costa nord-oriental de l'Adriàtic, la història ha deixat com a solatge una diversitat ètnica i lingüística extraordinària. A més d'italià, eslovè i croat –les llengües dels estats que es reparteixen el territori–, hi sobreviuen parles tan minoritàries com el triestí-venecià, el rovinès i l'istroromanès. I tot en un territori més petit que Mallorca.

Es difícil trobar una regió a Europa amb més varietat lingüística, cultural i geogràfica en tan poc espai com Ístria, una península repartida a parts desiguals entre Croàcia, Eslovènia i Itàlia a la costa nord-oriental de l'Adriàtic. Una zona amb herència romana, veneciana, austríaca i, més recentment, italiana i iugoslava, que ja fa força anys que desenvolupa una important indústria turística, però que no renuncia a conservar el seu caràcter multiètnic i la diversitat humana que contenen els seus 3.160 km², una mica menys que la superfície de l'illa de Mallorca.

La minoria principal a Ístria és la italiana. Les dades del cens eslovè de l'any 1991 (els resultats del cens del 2002 encara no s'han fet públics) mostren que a Eslovènia vivien 3.064 italians, la majoria a la regió costanera, a les localitats de Koper (Capodistria en italià), Izola (Isola) i Piran (Pirano), en què sumen un 3,6% de la població total. A l'Ístria croata, la seva presència és més important, tant en xifres absolutes com percentuals. En el cens croat del 2001 es declaren italianes 14.284 persones a la regió istriana, xifra que significa gairebé el 7% de la població total de l'Ístria croata.

Habitualment, a cada ciutat o poble on hi ha població italiana es troba una Comunitat dels Italians (CI) –excepte a Izola, on n'hi ha dues–. La CI de cada localitat articula les demandes dels italians que hi viuen i vetlla pels seus interessos. Les CI s'agrupen al voltant de la Unió Italiana (UI), un organisme reconegut per l'estat italià com l'únic repre-

sentant dels italians d'Eslovènia i Croàcia. El seu funcionament és democràtic. La UI té com a màxim òrgan representatiu una assemblea, formada per 71 membres elegits per sufragi universal i directe. Les CI de les localitats amb major població italiana registrada –com Pula (Pola en italià), Rijeka (coneguda com a Fiume, en italià, ja fora dels límits d'Ístria) o Rovinj (Rovigno)– escullen un major nombre de representants a l'assemblea de la UI que els pobles més petits, com Novigrad (Cittanova) o Fazano (Fasano).

L'actual president de la UI és Silvano Zilli, membre de la Dieta Democràtica Istriana (DDI), el partit actualment en el poder a la regió d'Ístria, a Croàcia. Zilli ataca la "política etnocèntrica" que la Comunitat Democràtica Croata (HDZ), el partit de l'expresident croat Franjo Tudjman, ja mort, ha practicat durant els darrers anys al país: "L'HDZ ha volgut dur a terme una clara política antisèrbia. I per penalitzar els serbis, han estat penalitzades la resta de minories." Zilli ho diu amb les dades del cens a les mans. A Ístria, el 1991 s'havien declarat italianes 1.000 persones més que l'any passat.

Tot i aquesta lleu caiguda, la comunitat italiana encara gaudeix d'una relativa bona salut. Zilli explica que quasi totes les ciutats istrianes amb minoria italiana són oficialment bilingües. De fet, a l'Ajuntament de Rovinj, el personal domina la llengua de Dante i tots els avisos oficials s'escriuen en italià i en croat. El mateix passa a Pula i a Porec (Parenzo), on tots els rètols indicadors i els noms dels carrers són escrits en els dos idiomes. "Els italians podem coges-

DAVID FORNIES

Rovinj és una de les localitats d'Ístria amb major nombre d'italians. En aquesta ciutat, a més de croat i d'italià, s'hi parlen dos dialectes romànics: el triestí-venecià i el rovinjà.

tionar el poder local amb la majoria”, afirma el president de la UI. Zilli posa l'exemple de Rovinj, en què dels dinou consellers de la ciutat, quatre han de ser italians. I si l'alcalde és croat, el primer tinent ha de ser italià.

Una mentalitat diferent. “A Ístria hi ha una altra mentalitat. La DDI ha participat en el govern de la regió des del 1993 i això ha permès mantenir una sensibilitat i un clima de convivència diferents al de la resta de Croàcia”, diu Zilli. Efectivament, la Unió Democràtica Croata de Franjo Tudjman mai no ha tingut molt d'èxit a la península. El 1997 només va assolir el 16% dels vots, davant del 46% de la Dieta, i en les eleccions de l'any passat les coses encara van quedar més clares. L'HDZ va patir un daltabaix i va caure per sota del 10% dels sufragis, mentre que la DDI superava el 50% dels vots. La diferència en la mentalitat general dels istrians, siguin italians o no, a la qual fa referència Zilli es pot observar a Koper (Eslovènia). Una dona eslovena de mitjana edat que lloga habitacions explica que no solament els italians estan interessats a disposar d'escoles italianes, sinó que molts eslovens també aprofiten l'existència d'aquests centres perquè els seus fills adquireixin el coneixement

d'una segona llengua des de ben petits. “Sempre serà millor que parlin eslovè i italià que no només eslovè”, assegura.

A Rovinj, però, no solament es pot escoltar el croat i l'italià estàndard. A la ciutat es parlen dos dialectes romànics que, segons els filòlegs, tenen un gran interès. D'una banda, el triestí-venecià, herència de cinc segles de dominació de la Sereníssima, i, de l'altra, el rovinjà, una modalitat de l'istriot, llengua que en temps passats havia estat parlada a tot el sud-oest d'Ístria i que avui ha quedat reduïda a Rovinj i a Vodnjan (Dignano), un poble de l'interior. “El rovinjà el parlen els més vells i els pescadors”, comenta el professor Mariano Budicin, responsable de la Regidoria de Cultura, Educació i Esport de la ciutat, que, a més a més, treballa com a investigador al Centre de Recerques Històriques de Rovinj (CRH), una institució fundada per la UI el 1968 per recopilar tota la informació possible sobre Ístria. Disposa d'una biblioteca amb 92.000 volums i conserva una interessantíssima col·lecció de mapes antics i dibuixos de la costa d'Ístria i Dalmàcia. El CRH ha editat un diccionari complet del rovinjà, però l'acció per mirar de preservar el dialecte ha arribat fins al mateix govern municipal. “Hem introduït el rovinjà a l'escola elemental i des d'aquest mes d'oc-

tubre tenim previst que la Universitat Popular Oberta de Rovinj ofereixi cursos per aprendre el dialecte”, explica Budicin. Perquè, com assenyala el seu company al consistori Zilli, “seria un pecat deixar-lo perdre”.

Budicin també és historiador i, com el president de la UI, opina que Ístria és una regió força diferenciada dins de l'estat croat. Però mentre que Zilli insisteix més en el present, Budicin busca l'explicació en el passat: “Bona part d'Ístria ha estat veneciana durant molts segles. I ser venecià o austríac resulta molt diferent. Venècia gairebé no ha conegut el feudalisme (perquè la Sereníssima es dedicava sobretot al comerç), però Àustria l'ha tingut gairebé fins a l'any 1848”, explica. Budicin també recorda que abans que Ístria passés a formar part de Iugoslàvia, abans del gran èxode dels italians que va seguir a la fi de la Segona Guerra Mundial, la majoria de la població de la península era d'aquesta nacionalitat: “L'any 1946, quan la comissió interaliada havia de venir aquí per decidir per on havia de passar la frontera italoiugoslava després de la guerra, l'Institut Altoadriàtic de Susak va fer un cens de població. Les dades mostraren que més del 90% de la gent de Rovinj era italiana.” Avui, a la ciutat, només ho és un 11%. Una altra dada que demostra ben clarament la pèrdua de població italiana és que tan sols queda un municipi a Ístria on més de la meitat de la gent es declara italiana: Groznanj (Grisignana), al nord, prop de la frontera croatoeslovena.

Dues minories peculiars. Croats, eslovens (aquests també presents en alguns petits pobles de l'Ístria italiana, com San Dorligo, prop de Múggia) i italians són les tres nacionalitats predominants a Ístria. Però n'hi ha altres de molt més petites. Silvano Zilli, a banda de president de la UI, és un bon coneixedor de la realitat ètnica i lingüística d'Ístria, com ho demostra el fet que coneix la petita minoria ortodoxa (enmig d'una terra aclaparadorament catòlica) d'un poble de la costa sud-occidental de la península, Peroj. Explica Dario Alberi en l'excel·lent estudi *Istria. Storia, arte, cultura* que aquesta comunitat és d'origen montenegrí: “El govern venecià es va

disposar [...] a repoblar el territori [de Peroj] i hi va introduir el 1657 tretze famílies sèrbies de religió grecoortodoxa, provinents de Cernizza, a Montenegro, i fugides del jou turc". Avui a Peroj encara queden alguns descendents d'aquells montenegrins que continuen practicant el culte ortodox.

Però pots ser la minoria que més sobta trobar aquí, gairebé a les portes d'Itàlia, són els istroromanesos o *cici*, un grup que molts historiadors pensen que va arribar a Ístria durant el segle XV. Habiten a les comarques nord-orientals de la Cícarija i la Valdarsa, d'una manera especial a les localitats de Zejane i Šušnjevica, respectivament. El seu nombre és ben reduït: els càlculs més optimistes xifren en 1.500 les persones que parlen istroromanès, tot i que probablement siguin menys. Dario Alberi assenyalava en *Istria. Storia, arte, cultura* algunes de les raons del declivi constant en el nombre de parlants de la llengua: "[...] La gent emigra cap a la ciutat, els diaris són en llengua croata i els infants a l'escola parlen croat." Per mirar d'evitar el que sembla una propera desaparició de l'istroromanès s'ha considerat la possibilitat d'introduir la llengua a l'ensenyament. En una visita que va fer recentment a Pula, el cònsol romanès a Zagreb, Sorin Vasile, va expressar la voluntat del govern de Romania d'ajudar a construir una escola materna i una escola elemental al territori dels istroromanesos. Silvano Zilli està d'acord que és important preservar la identitat d'aquesta minoria, però recorda que "mantenir un idioma depèn molt dels membres de cada comunitat lingüística. Un dels problemes és que els istroromanesos no s'associen, i així és molt difícil fer res". Zilli també opina que el reduït nombre de parlants de l'idioma complica la seva supervivència, així com la realitat geogràfica i econòmica de les regions habitades pels istroromanesos: "La zona on es parla la llengua fa difícil la seva preservació, ja que són petits poblets dispersos, i, a més, la majoria de la gent se'n va a ciutat a treballar, on la llengua es perd."

Futurs incerts. El futur de la comunitat istroromanesa és, doncs, ben poc en-

La península d'Ístria

El 1946, més del 90% de la gent de Rovinj era italiana. Avui, només l'11%

grecador. No reconeguts com a minoria per la Constitució croata, i a pesar dels tímids intents del govern romanès per impulsar l'idioma, molts lingüistes i etnòlegs coincideixen a dir que la desaparició dels istroromanesos com a poble diferenciat és produirà al llarg del segle XXI, ja que les noves generacions han abandonat la llengua gairebé completament i no es dona un procés de regeneració lingüística. Però la incertesa no afecta només els *cici*. A pesar de l'elevat grau de respecte i protecció de què gaudeix la minoria italiana, no es pot obviar que la població italiana d'Ístria és força més envellida que la croata i l'eslovena i que, per tant, darrere de les declaracions optimistes dels responsables de la UI s'entreu una preocupació pel futur de la comunitat.

No sembla, però, que els mateixos joves italians istrians ho percebin així. Segons l'estudi de Furio Radin *I giovani della Comunità Nazionale Italiana*, de la fi dels anys noranta, tres quartes parts dels joves italians istrians pensen que la minoria italiana a Croàcia i a Eslovènia es mantindrà com fins ara o que fins i tot s'enfortirà, i només un 5,8% opinen que desapareixerà progressivament. En aquest mateix estudi els joves italians istrians mantenen un alt nivell

d'orgull de pertànyer a la comunitat italiana.

Els italians istrians saben que la Universitat Popular de Trieste i l'estat italià fan costat a la seva cultura —aquest darrer finançant, per exemple, a través de la Unió Europea, la reconstrucció d'edificis històrics com ara el venecià Palazzo Pretorio de Koper, segons explica Nicolò Sponza, bibliotecari del CRH—. Saben també que el seu ascendent sobre els governs municipals no és menyspreable ("tradicionalment, el conseller de cultura de Rovinj també és italià", explica Budicin) i que el respecte per les minories és una bona carta de presentació per a Eslovènia i Croàcia amb vista a l'ingrés a la UE. De fet, els parlaments d'aquestes dues repúbliques exiugoslaves compten sengles diputats que representen la respectiva comunitat italiana a Ljubljana i a Zagreb. Silvano Zilli recorda que les característiques especials de la península (ètniques, econòmiques i historicoculturals) la fan tendir cap a l'autonomia política. En aquest marc, potser serà més fàcil preservar el "conjunt de molts microcosmos" que és Ístria, segons una afortunada definició de Budicin.

David Fornies